

**דו"ח מכון ירושלים לחקר שווקים
על סכנות הטמונות בדו"ח טרכטברג**

11/2011

**מכון ירושלים לחקר שווקים
WWW.JIMS-ISRAEL.ORG**

דו"ח מכון ירושלים לחקר שווקים

על סכנות הטמונות בדו"ח טרכטנברג

חלק מהנושאים בהם דנה ועדת טרכטנברג נדונו על ידי מכון ירושלים לחקר שווקים בשנה או בשנתיים האחרונות: מדיניות פיסקאלית, יוקר הדיור וחסמים לבנייה ולהתיישבות, מערכת החינוך, בעיות רגולציה ועוד. כאשר הכלכלנים במכון בחנו את דו"ח טרכטנברג בפירוט, הם הסיקו שחברי הוועדה הטיבו לתאר את הבעיות הגורמות לישראל הממוצע להיות ממורמר על זה שהוא מתקשה "לגמור את החודש" ועל זה שהוא נאלץ לשלם מסים רבים מדי לממשלה, למרות שמערכות החינוך והבריאות כושלות והממשלה בונה, לאורך הדורות, משק ריכוזי ומונופוליסטי העושק את אזרחי המדינה.

מכון ירושלים לחקר שווקים החליט, אם כן, לפרסם דו"ח זה, אשר יחשוף את הטעויות של ועדת טרכטנברג. למרות מאות העמודים שחברי ועדת טרכטנברג נזקקו להם כדי לתכנן משק אשר ינוהל ברובו על ידי הממשלה, האמורה על פי הוועדה להעניק הטבות לאלה שהיא רוצה ביקרם, דו"ח זה של המכון קצר יותר וקולע יותר. הפתרונות שנוציע הנם פשוטים יותר, קלים יותר ליישום, וזולים יותר מבחינת עלותם. הם אינם מצריכים תקציבים נוספים ועל כן אינם מצריכים מסים נוספים. אפשר היה לפתור באמצעותם את כל הבעיות שהובילו להפגנות של הקיץ בשנת 2011. אולם הוועדה בחרה לאמץ סיסמאות ולהחריף את הבעיות במקום לפתור אותן.

ועדת טרכטנברג תחריף את משבר הדיור

המלצות ועדות טרכטנברג בתחום הדיור אינן מסוגלות לפתור את הבעיות שהוועדה תיארה. הוועדה ממליצה להקצות עשרות מיליוני שקלים למשרד הבינוי, לשלוח צוותים ממשלתיים לזהות את הדיירים בדירות-להשכרה העתידות לקום בעידוד ממשלתי, ולחייב עיריות להטיל קנסות על בעלי קרקע שאינם בונים. המלצות הוועדה יביאו לידי כך שהממשלה בעצם תנהל את כל הענף, עד לפרטי פרטים.

- הפיתרון אינו להגדיל את נתח השוק של הממשלה ולקנות שביורוקרטים עתידיים יהיו נבונים יותר מהביורוקרטים עד כה, או לספק יותר כספים של משלמי המסים לגורמים הממשלתיים שיצרו את הבעיות בכוונה תחילה. הפיתרון גם אינו להטיל על וועדה זו או גורם ממשלתי אחר לנבא את המספר המדויק של דירות הרצויות ולמכור מספיק קרקע עבור מספר זה בדיוק, ולאחר מכן לפקח על המכירות, וכן לפקח במשך שנים על אלה ששכרו את דירות שייבנו. הפיתרון לבטח אינו לקנס בעלים פרטיים בגין שימוש או אי-שימוש בקרקע שלהם, רק משום שהממשלה הייתה מעדיפה שימוש שונה.
- **מדיניות קרקע ותכנון:** אין להקים את הוועדה הבינמשרדית עליה ממליצה הוועדה, האמורה להיות מורכבת מנציגים של 6 משרדים ממשלתיים. הצלת הציבור מביורוקרטיה נוספת זו תהיה תרומה נכבדה לכל פיתרון עתידי.
- **חסמים ביורוקרטים:** יש לחייב רשויות לאשר תכניות בנייה המתאימות לתכנון העירוני, או להסביר את אשר דרוש כדי להתאים את התכניות, תוך 3 שבועות מהגשת הבקשה, ויש לרכז את כל הגופים המטפלים בבקשה במקום אחד.
- **דירות ריקות:** אין לאמץ את המלצת הוועדה להכפיל את הארנונה המוטלת על דירות ריקות. מדיניות זו עלולה לתמרץ עיריות ליצור שטחים רחבים של דירות ריקות. ואין למדינה זכות מוסרית להעניש אדם כאשר הוא מחליט איך להשתמש ברכושו הפרטי. עשרות אלפי דירות ריקות בישראל אינן "בעיה" אלא בסיס ליצירת שוק. יש לבטל חסמי מס העומדים בפני שכירות.
- **שיקום ערים:** מכון ירושלים לחקר שווקים ממליץ על ביטול החלטת הממשלה והכנסת להצמיד את שיעורי הארנונה למשכורות עובדי העירייה. הביטול יקל על תושבי הערים וגם יפחית את התמריץ לבזבז עירוני. בנוסף, לאפשר שימוש בכלים פיננסיים המוכרים מחו"ל כדוגמת BID ו-TIF. יש לאפשר הקמת אזורי יוזמה עירוניים, בהם לא חלים החסמים הביורוקרטים הרגילים.

- **מכרזים:** במקום ללכת בעקבות ועדת טרכטנברג ולנסות לקבוע את שיעור ההטבה האופטימאלי ושיעור הסבסוד האופטימאלי, יש למכור הרבה שטחים קטנים לבנייה בכל הארץ. גם, יש לעודד התיישבות בודדים בנגב ובגליל
- **דיוור בר השגה** אינו בנמצא בגלל הגבלת ההיצע על ידי הממשלה והמיסוי הכבד שהיא מטילה. יש להגדיל את ההיצע ולקצץ במסים.
- **דיוור ציבורי:** הוועדה ממליצה להפסיק את מכירת הדיוור הציבורי ולשים קץ למדיניות בת שני עשורים המנסה להעצים את הדיירים. יש להמשיך למכור את הדירות לדייריהם.

המכון ממליץ על צעדים פשוטים יותר וזולים יותר מהצעדים עליהם ממליצה ועדת טרכטנברג.

פירוט: דיוור

המלצות ועדות טרכטנברג בתחום הדיוור אינן מסוגלות לפתור את הבעיות שהוועדה תיארה. הוועדה מציינת את היצע הקרקעות המצומצם, המחירים הגבוהים, הבעלות הריכוזית, שוק שכירות שאנו קיים, חסמים ביורוקרטיים המונעים בנייה ותכנון, מצב בו הרשויות העירוניות מעודדות בנייה המגדילה את הכנסותיהן, ושהמדיניות הממשלתית עד כה – נכשלה.

הוועדה מביאה טבלה, המראה שבישראל חסרים 65,747 בתי מגורים.

אז ממליצה הוועדה להקצות עשרות מיליוני שקלים למשרד הבינוי, לשלוח צוותים ממשלתיים לזהות את הדיירים בדירות-להשכרה העתידות לקום בעידוד ממשלתי, שהעיריות יטילו קנסות על בעלי קרקע שאינם בונים על הקרקע או בעלי דירות שאינם משכירים אותן, ושהממשלה בעצם תנהל את כל הענף, עד לפרטי פרטים.

על פי ניסיון העבר, יש לקבוע שהממשלה היא הגורם האחרון שאפשר לתלות בו תקוות באשר לפיתרון הבעיות. במשך עשרות שנים הממשלה מורה למינהל מקרקעי ישראל למכור קרקעות עבור מספר מסוים של דירות, ושנה אחר שנה ממ"י מוכר פחות. כך נוצר מחסור בדירות, וכך עולה מחיר הקרקע, מה שכמובן פועל לטובתו של ממ"י והממשלה. לפני שנים הורתה הממשלה לממ"י להפסיק לקבוע מחירי מינימום במכרזים, וממ"י הסכים ובמקום זה קבע "מחיר רצפה". הממשלה היא זו המסבסדת משכנתאות עבור אלה שהיא מוצאת לנכון לסייע להם, צעד נוסף המעלה את המחירים. הממשלה היא זו שקבעה את החסמים לבנייה ולהשכרת משרדים. היא זו המקיימת תקנות וחוקים בקשר להשכרה ולבעלות על בתים המנציחים את המצב המדורדר במרכזי הערים הוותיקות. ולפני מספר שנים היא זו אשר העבירה שינוי בחוק, הקובע שיש להעלות את מסי הארנונה כל שנה בשיעור מעבר לעליית המדד, בכדי לאפשר העלאות שכר מופרזות לעובדי העיריות. בכך נאלץ הציבור הרחב לממן בזבזנות ממשלתית.

מבחינת מחירי הדיוור, הממשלה קובעת את המחירים הגבוהים עבור הקרקע שבבעלותה. בנוסף, על פי נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים, מסים מהווים יותר מ-30% ממחיר דירה ממוצעת. הממשלה גם תומכת במונופול המלט ומגינה עליו, ומחירי המלט המונופוליסטיים מביאים את הישראלי הממוצע הרוכש דירה להוציא משכורת חודשית נוספת על הדירה. הממשלה מעבירה סובסידיות לידי הרוכשים אשר נכנסים ישירות לידי הקבלנים ובעלי הדירות. היא מגינה על ההיצע המצומצם המשמר את המחירים הגבוהים כך שאין טעם לבנות להשכרה. הנה, הממשלה מנסה זה שני עשורים למכור את הדיוור הציבורי כאשר היא מודה בכישלונה בתחום, בו בזמן שהוועדה מציינת, שישנם 42,910 אנשים הממתינים בתור לדיוור ציבורי. קשה להסביר את המצב הקיים על פי הוועדה, בו 43,000 צרכנים ממתינים למוצר מסוים, כולם מוזהים ונמצאים באזור יחסית קטן (שטחה של המדינה), ולמרות זאת אין יזם המנסה לספק להם את המוצר.

הוועדה הייתה צריכה לכתוב: הממשלה נכשלה בתחום הדיוור כמו שהיא בהכרח תיכשל כאשר היא מנסה לנווט שוק. הפיתרון אינו להגדיל את נתח השוק שלה ולקוות שביורוקרטים עתידיים יהיו נבונים יותר מהביורוקרטים עד כה, או לספק יותר כספים של משלמי המסים לגורמים הממשלתיים שיצרו את הבעיות בכוונה תחילה. הפיתרון גם אינו להטיל על וועדה זו או גורם ממשלתי אחר לנבא את המספר המדויק של

דירות הרצויות ולמכור מספיק קרקע עבור מספר זה בדיוק, ולאחר מכן לפקח על המכירות, וכן לפקח במשך שנים על אלה ששכרו את הדירות שייבנו. הפיתרון לבטח אינו לקנוס בעלים פרטיים בגין שימוש או אי-שימוש בקרקע שלהם, רק משום שהממשלה הייתה מעדיפה שימוש שונה. הפיתרון הוא להוציא את הממשלה מענף אשר היא הרסה.

כעת נבחן את המלצות הוועדה בתחומים שונים ונציע פתרונות רצויים יותר.

מדיניות קרקע ותכנון: אין להקים את הוועדה הבינמשרדית עליה ממליצה הוועדה, האמורה להיות מורכבת מנציגים של 6 משרדים ממשלתיים. הצלת הציבור מבירוקרטיה נוספת זו תהיה תרומה נכבדה לכל פיתרון עתידי.

תחבורה: הוועדה צודקת, רשת כבישים ותחבורה המונית דרושים כדי לקרב את מה שמכונה ה"פריפריה" למרכז.

שיקום ערים: אין לאמץ את המלצת הוועדה להכפיל את הארנונה המוטלת על דירות ריקות. הוועדה קבעה בעצמה שהעיריות מנסות למקסם את הכנסותיהן – ואולי בעתיד עיריות חכמות ישכילו ליצור שטחים רחבים של דירות ריקות רק כדי להגדיל את הכנסות הארנונה? מעבר לזה, אין למדינה זכות מוסרית להעניש אדם כאשר הוא מחליט איך להשתמש ברכושו הפרטית. מדד זכויות הקניין הבינלאומי לשנת 2011, המפורסם בישראל על ידי מכון ירושלים לחקר שווקים, מציין שארה"ב נפלה שלושה מקומות בדירוג הבינלאומי השנה, בין היתר משום שהממשלה מתערבת בשימוש שבעלים פרטיים עושים בבתיהם.

במקום מדיניות מוטעית זו עליה ממליצה הוועדה, יש לבטל את החוקים שנחקקו לפני 70 שנה המונעים מבעלים לתחזק או לשפץ את בתיהם במרכזי הערים, ולאפשר לבעלים אלה לגבות שכר דירה מוגדל לאחר השיפוץ. יש לבטל את הצמדת שיעורי הארנונה למשכורות עובדי העירייה, כדי להקל על תושבי הערים וגם כדי להפחית את התמריץ לבזבז עירוני. יש לאפשר שיתוף פעולה בין המגזר הממשלתי והמגזר הפרטי בשיקום הערים, ולאפשר שימוש בכלים פיננסיים המוכרים מחו"ל כדוגמת BID ו-TIF (שטחים עירוניים מוגדרים אשר בתוכם העירייה והמגזר הפרטי משתפים פעולה), ויש לאפשר לשתף את המגזר הפרטי בניהול גנים ציבוריים בערים, כדוגמת ברייאנט פארק בניו יורק. יש לאפשר הקמת אזורי יוזמה עירוניים, בהם לא חלים החסמים הביורוקרטיים הרגילים, והפתוחים בפני כל עסק אשר עוד לא זכה במענקים והטבות ממשלתיים ומתחייב לא לבקש אותם בעתיד.

מכרזים: במקום ללכת בעקבות ועדת טרכטנברג ולנסות לקבוע את שיעור ההטבה האופטימאלי ושיעור הסבסוד האופטימאלי, יש למכור הרבה שטחים קטנים לבנייה בכל הארץ, יחד עם שטחים רחבים יותר במקומות אחרים עבור קבלנים. יש לעודד התיישבות בודדים בנגב ובגליל, כפי שהוצע על ידי נייר עמדה של המכון.

חסמים ביורוקרטיים: על פי נייר עמדה של המכון בנושא כשלי שוק, ישראל מדורגת מספר 121 בעולם בקלות קבלת אישורי בנייה. בניית מחסן בישראל דורשת 20 צעדים ו-235 ימים לעומת ממוצע של 16 צעדים ו-166 ימים ב-OECD. הליך רישום נכס נמשך ממוצע של 144 ימים בישראל לעומת 33 ב-OECD.

יש לחייב רשויות לאשר תכניות בנייה המתאימות לתכנון העירוני, או להסביר את אשר דרוש כדי להתאים את התכניות, תוך 3 שבועות מהגשת הבקשה, ויש לרכז את כל הגופים המטפלים בבקשה במקום אחד ולא לדרוש מיזם לרוץ בין עשרות משרדים שונים במשך חודשים.

ממ"י: יש לסגור אותו.

דירות ריקות: הבעיה האמיתית היא שהממשלה מחזיקה בשטחים נרחבים שלא הוכנו לתכניות בנייה. הוועדה מציינת שיש עשרות אלפי דירות ריקות בישראל. זו אינה בעיה עמה הממשלה חייבת להתמודד.

זה בעצם הבסיס ליצירת שוק, אם הממשלה רק תאפשר לו לתפקד. יש לבטל חסמי מס העומדים בפני שכירות, כדוגמת העלאת המיסוי העתידי על בעל דירה המשכיר את דירתו למשכר. יש לנטוש את הרעיון הנפסד של הענשת בעלים פרטיים, שכבר מחזיקים בבית או מגרש שקנו מזמן, אשר אינם עומדים בל"ז ממשלתי או שאינם רואים עין בעין עם פקידי הממשל את השימוש הראוי עבור רכושם הפרטי. אין לשדר לרוכשים עתידיים ויזמים פוטנציאליים, שהממשלה מתכוונת לומר להם מה לעשות ברכושם הפרטי.

דיוור בר השגה אינו תירוץ להגברת ההתערבות הממשלתית בתעשייה נוספת, "תעשיית דיוור בר השגה", ואינו תירוץ ליצירת צבא של פקחי ממשלה המסיירים בדירות כדי לבדוק את זהות הדיירים, כהמלצת ועדת טרכטנברג. הוועדה פרסה על עמודים שלמים את המחירים המדויקים שהיא רוצה לראות, ואת התנאים המדויקים שהיא חושבת צריכים לקבוע את הזכאות להנחות והטבות שהיא מציעה. האם מישהו בציבור הישראלי באמת חושב שחברי הוועדה ניחנו בכוח נבואה, או שעוד במספר שנים, המספרים אשר נקבעו על ידי חברי הוועדה בחודש ספטמבר 2011 יהיו נכונים?

השוק יתאים את עצמו למחיר שהצרכנים מסוגלים לשלם. אם בישראל זה אינו קורה והמחירים גבוהים מדי, זוהי תוצאה של הגבלת ההיצע על ידי הממשלה והמיסוי הכבד שהיא מטילה. יש להגדיל את ההיצע ולקצץ במסים. אז יהיה הדיוור בר השגה.

מעונות: הוועדה ממליצה גם למכור קרקע לאוניברסיטאות וגם להעניק להן 100 מיליון ש"ח עבור הרכישה. המכון ממליץ לא לעשות כן. יש לאפשר לאוניברסיטאות למכור אג"ח כדי לממן בניית פנימיות. משום שהמשקיעים ירצו להיות בטוחים שהשקעותיהם יהיו רווחיות, הם יקפידו שהאוניברסיטאות יתאימו את הבנייה לצרכי הסטודנטים.

דיוור ציבורי: הוועדה ממליצה להפסיק את מכירת הדיוור הציבורי ולשים קץ למדיניות בת שני עשורים המנסה גם להעצים את הדיירים וגם לחסוך תקציבי ממשלה. הוועדה ממליצה שישראל תחזור למשבר המקורי במקום לפתור משבר חדש. יש להמשיך למכור את הדירות לדייריהם.

המכון ממליץ על צעדים פשוטים יותר וזולים יותר מהצעדים עליהם ממליצה ועדת טרכטנברג: יש למכור קרקע שבבעלות המדינה, לסגור את ממ"י, לקצץ במיסי נדל"ן, ולהוריד חסמים בירוקרטים. היצע הקרקע יגדל מיד, היצע דיוור בר ההשגה יגדל בעתיד, וישראלים רבים יותר יוכלו לרכוש בתים ולתחזק אותם.

שירותים חברתיים

בנושא החינוך, הוועדה מנסה לעשות את מה שהיא מנסה גם במישורים האחרים בהם דנה: להגדיל את כוחה של הממשלה ולהכפיף עשרות אלפי אנשים נוספים לפיקוח בירוקראטי.

- הממשלה היא זו שאחראית למערכת החינוך הכושלת, ואין סיבה לחשוב שהיא תהיה זו שפתאום תשנה את פני המערכת. גם ההכשרה הממשלתית נכשלה בענף החינוך עד כה, רמת המורים אינה משביעה רצון, ישראל מתדרדרת שנה אחר שנה במבחנים בינלאומיים. והוועדה ממליצה שאותה הממשלה אמורה להיות זו שתכשיר כעת גם גננות.
- אלפי אנשים מועסקים בגנים פרטיים ובמוסדות המטפלים בגיל הרך. אלה ייפגעו מחיסול הענף באמצעות החקיקה המוצעת על ידי הוועדה.
- הרעיון שרק הממשלה מסוגלת לחנך ילדים פוגע בכבוד ההורים ובזכותם לחנך את ילדיהם על פי רצונם. חוק חינוך חובה מגיל 3 הוא רעיון אפילו יותר גרוע. יש שיטענו, שכדאי להורים לבלות יותר זמן עם ילדיהם, במקום שהחברה או הממשלה תיצור תמריצים להעבירם לרשות הממשלה.

- יום לימודים ארוך אכן רצוי. אולם לקבוע שילדים חייבים להישאר במסגרת נכשלת למספר שעות נוספות לא יסייע להם כלל. במקום זה, יש לשנות את שיטת תקצוב מערכת החינוך ולהעביר את התקציב ישירות להורים, שיוכלו לבחור בעצמם את בית הספר בו ילמדו ילדיהם ולשלם ב"שוברים".
- ממילא, הגדלת המימון והסבסוד והוספת אלפי פקחים ותוספת בנייה ממשלתית – יכבידו את העול על מעמד הביניים, מעמד שכבר קורס מתחת לעול הקיים.
- גם בתחום התעסוקה במגזר הערבי והמגזר החרדי, וכן בקשר לעובדים זרים, הוועדה פשוט המליצה להגביר את הפיקוח ולהכניס כמה שיותר אנשים לתכניות ממשלתיות.

פירוט: מדיניות חברתית

חינוך

בנושא החינוך, הוועדה מנסה לעשות את מה שהיא מנסה גם במישורים האחרים בהם דנה: להגדיל את כוחה של הממשלה ולהכפיף עשרות אלפי אנשים נוספים לפיקוח ביורוקראטי. את זה היא מנסה לעשות באמצעות קביעה שיש להוסיף 60 אלף מקומות לילדים "במעונות תחת מנגנון הפיקוח הממשלתי", לקבוע שהממשלה היא זו שתבנה 30 אלף מקומות, לחוקק חוק שיעביר מעונות פרטיים "למנגנון הפיקוח הממשלתי", להפעיל "מערך פיקוח" ולהגביר את ההכשרה הממשלתית, להחיל חוק חינוך חובה החל מגיל 3, להכריח את משלמי המסים לממן תנועות נוער וכן הלאה. בנוסף, הוועדה המליצה להוסיף 2 נקודות זיכוי למס לגברים מסוימים ולהאריך את יום הלימודים, במימון מלא או חלקי של משלמי המסים.

אין טעם לנתח את ההמלצות הנ"ל מבחינת עלותן ויעילותן. יש לומר, שהן מוטעות מן היסוד. מהסיבות הבאות:

1. הממשלה היא זו שאחראית למערכת החינוך הכושלת, ואין סיבה לחשוב שהיא תהיה זו שפתאום תשנה את פני המערכת. אולי, אם הוועדה הייתה מאיימת בקיצוצים בתקציבים הממשלתיים או במספר הפקידים המועסקים בחינוך, הממשלה הייתה מזדרזת להשתנות כדי למנוע את האסון, מבחינתה. אולם להציע לממשלה כוח נוסף ותקנים לביורוקרטים נוספים לא יגרום לה להשתנות. אזרחי ישראל מכירים את טעמה של הביורוקרטיה והמנגנונים הממשלתיים, וקשה להאמין שמישהו יעדיף מרצונו להיות כפוף לביורוקרטיה נוספת.
2. יש אלפי אנשים המועסקים בגנים פרטיים ובמוסדות המטפלים בגיל הרך אשר ייפגעו מחיסול הענף באמצעות החקיקה המוצעת. אנשים אלה לא פשעו ולא חטאו, רובם עושים את עבודתם נאמנה ולשביעת רצונם של ההורים. אנשים אלה יהפכו למובטלים, ולהורים הנעזרים בהם כעת לא תהיה האופציה לבחור לשלוח את ילדיהם לגן שהם בחרו בו.
3. ההכשרה הממשלתית נכשלה בענף החינוך עד כה, רמת המורים אינה משביעה רצון, ישראל מתדרדרת שנה אחר שנה במבחנים בינלאומיים. והוועדה ממליצה שאותה הממשלה תהיה זו שתכשיר כעת גם גננות.
4. תנועות נוער הן דבר רצוי אולם אין סיבה להכריח את הציבור לממן אותן, אלא אם כן מבקשים עוד אפיק להטבות ממשלתיות ו"ג'ובים" לקרובים לצלחת הממשלתית.
5. הרעיון שרק הממשלה והציבור מסוגלים לחנך ילדים הוא רעיון שפוגע בכבוד ההורים ובזכותם לחנך את ילדיהם על פי רצונם. הרעיון שהממשלה תחוקק חוק חינוך חובה מגיל 3 הוא רעיון אפילו יותר גרוע. כל הורה שטיפל בילד או ילדה בגיל הרך יוכל לספר על החוויה הרגשית העצומה של להיות בקרבת ילד המתפתח ולהיות שותף להתפתחותו. ייתכן, שכדאי להורים לבלות יותר זמן עם ילדיהם, במקום שהממשלה תיצור תמריצים להעבירם לרשותה.
6. כנ"ל לגבי עידוד יציאה של שני הורים לעבודה. כאשר הילדים הנם מבוגרים יותר, הדבר אפשרי והורים רבים יגידו שהוא גם רצוי. אולם לנסות להוציא בכפייה את הילדים מידי הוריהם בגיל הרך שווה להריסת הקן המשפחתי. כאשר הורים רוצים ששניהם יעבדו, או שהם חייבים בגלל אילוצים פיננסיים – זכותם לעשות כן. אולם עידוד ממשלתי באמצעות חובת חינוך היא פגיעה בערך המשפחה ובהורים רבים אשר היו מעדיפים לגדל את ילדיהם בדרך הטבעית, הטובה והמצליחה ביותר לדעתם – בעצמם.

8. יום לימודים ארוך אכן רצוי. אולם לקבוע שילדים חייבים להישאר במסגרת נכשלת למספר שעות נוספות לא יסייע להם כלל. המלצה זו של הוועדה היא ההמשך של הרעיונות שנזכרו בפסקה 7 לעיל – צעד זה אינו אלא דרך לפטור את ההורים מהטיפול בילדיהם למספר שעות נוספות.
9. ממילא, הגדלת המימון והסבסוד והוספת אלפי פקחים ותוספת בנייה ממשלתית – יכביד את העול על מעמד הביניים, מעמד שכבר קורס תחת העול הקיים.

אנו ממליצים על צעדים שלא ידרשו כספים נוספים ולא יכבידו על מעמד כלשהו.

1. להעביר את תקציב החינוך ישירות להורים: לחלק את התקציב על פי מספר ההורים לתלמידים ולהעביר לכל הורה שובר חינוך. ההורה יהיה חופשי לבחור בכל בית ספר שהוא רוצה, שם יפקיד את השובר וילדו יתחנך. צעד זה יחסל את הבוז שבמנגנון הממשלתי, יאפשר חופש בחירה להורים, ויתמרץ בתי ספר להתייעל ולספק חינוך ברמה טובה יותר.

כל הרעיונות האחרים שהוצעו בתחום הזה אין בינם לבין שיפור החינוך ולא כלום. הם מיועדים לשנות את שוק העבודה ולהגדיל את הממשלה על חשבון האזרחים.

תעסוקה

רוב ההמלצות בתחום זה כמו בתחומים האחרים שהוועדה דנה בהם, יגבירו את הפיקוח הממשלתי ואת גודל הממשלה. אין לדעת אם זו הייתה כוונתה של הוועדה או שהיא לא הבינה את משמעות המלצותיה. בקשר לחרדים, לדוגמה, הוועדה חשבה להעניק 500 שוברי הכשרה לחרדים. ברור שצעד זה לא ישנה את פני המגזר, אלא רק יצור מנגנון ממשלתי נוסף. הוועדה גם המליצה לייצל ולהגביר את הפיקוח על החרדים, לפקח על מספר התלמידים הלומדים בכוללים, להרחיב את מספר החרדים הלומדים במוסדות משרדי התמ"ת והחינוך – זאת למרות שעד כה הפיקוח הממשלתי נכשל וגם משרדי התמ"ת והחינוך לא יצא להם שם טוב בעילותם.

למגזר הערבי ייעד הוועדה את אותם הדברים: התערבות ממשלתית באספקת הכשרה, חינוך, וכו'. רוב ההמלצות פותחות במלים "הרחבת..." או "הפעלת..." או "סבסוד...", כאילו שהממשלה היא זו הרוצה ויכולה לשנות את פני המגזר הערבי בזה שתוציא נשים ערביות מהבית במספרים גדולים – באמצעות העלאת המיסוי על האוכלוסייה היהודית משלמי המסים, כמובן.

עובדים זרים

בנושא העסקת עובדים זרים הוועדה המשיכה בדרכה והמליצה על הגברת הפיקוח הממשלתי על מעסיקים, שמא אולי מעסיקים הם עובד זר. בנוסף, היא ממליצה להמשיך להוריד את מספר העובדים הזרים בענף הבנייה עד שיגיע לאפס, וכן לצמצם את מספר העובדים הזרים בענף הסיעודי ולהחליפם בישראלים. הוועדה חייבת הייתה להיות ערה לתוצאות הצפויות לצעדים אלה, אם ייושמו: הגדלת מספר העובדים הבלתי חוקיים בענפים אלה (אם אי אפשר לעבוד בצורה חוקית, רבים יהפכו לעובדים בלתי חוקיים), וייקור עלויות הבנייה והסיעוד, שיהווה פגיעה בכלל ישראלים המבקש לרכוש בית או לטפל במישהו הזקוק לטיפול סיעודי.

לעומת המלצות אלו, הוועדה גם המליצה לחתום על הסכמים בילטרליים עם מדינות המוצא של העובדים כדי לסדר את הגעתם בלי מתווכים, העומדים באמצע וגוזרים קופון. המלצה זו היא טובה, ועדיף היה להמליץ על כניסה ויציאה קלה יותר של העובדים הזרים באמצעות הכלי הזה, כדי שהוועדה והממשלה לא יתלו תקוות שווא בהעברת ישראלים לענפים שהם אינם מבקשים לעבוד בהם, ושאינשים אחרים מוכנים לעשות כן.

מדיניות פיסקאלית

ועדת טרכטנברג קובעת, שהאסטרטגיה הפיסקאלית של הורדת מסים והקטנת הגירעון, יחד עם קביעת נוסחה לשינויי תקציב, שרתה "את ישראל היטב במהלך משברי העשור". המסקנה של הוועדה היא – שיש לשנות אסטרטגיה זו.

הוועדה טועה.

- המשברים לא חלפו. הבעיות הכלכליות של ארה"ב רק יוחרפו בשנים הבאות. הגדלת ההוצאה הציבורית בארה"ב החמירה את בעיותיה והביאה להורדת דירוג האשראי של ארה"ב. מספר מדינות באירופה עומדות בפני פשיטת רגל. ייתכן שנראה את קריסת גוש האירו. אין וודאות באשר למדיניות הפיסקאלית הסינית.
- גם אילו המשברים היו כבר נחלת העבר, המדיניות שנקטה בידי ישראל בעשור האחרון היא המדיניות היחידה שהוכיחה את עצמה. אין היגיון בהחלפת מדיניות מוצלחת במדיניות לא בטוחה. המדיניות הישראלית נבעה מהמשבר הכלכלי בישראל, אשר החל עשורים לפני המשבר העולמי ולא היה קשור בו. הממשלה בישראל הייתה גדולה מדי, ועודנה גדולה מדי, הגירעון היה גדול מדי ועודנו גדול אם כי לא בממדים שהיה, עול המיסוי היה כבד מדי והבריה לחו"ל ישראלים מוכשרים רבים, והוא עדיין כבד מדי, ולעדות – ההפגנות של קיץ 2011.
- הוועדה קובעת, שכלכלה חזקה ותחרותית נמדדת לא רק על ידי קצב הצמיחה ומיסוי נמוך אלא גם על פי מערכת החינוך, מערכת הרפואה ורמת התשתיות במדינה. הוועדה שוב מסיקה את המסקנה הלא-נכונה – שיש להגדיל את כוחה של הממשלה במישורים אלה, ועל כן יש להגדיל את שיעורי המס. ההפך הוא הנכון: הגדלת נטל המס תבריה משקיעים ואזרחים, בעוד שאין ערובה לכך שהיא תביא לשיפור במערכות הציבוריות.
- הוועדה קובעת כיעד התחלקות שונה של ההכנסות – אולם אין זו קביעה כלכלית אלא קביעה אידיאולוגית, הקובעת שיש לקחת מאלה אשר מרוויחים את לחמם את הלחם הזה כדי להעבירו למישהו שהממשלה קובעת, שהוא ראוי יותר לצרוך את הלחם.
- **העלות:** הוועדה אומרת שיש לגבות 30 מיליארד ש"ח נוספים מהציבור באמצעות מסים, כדי להגדיל את ההוצאות הממשלתיות בסכום דומה. קשה להבין איך וועדה אשר קמה בעקבות מחאה ציבורית המוחה נגד מצב בו המעמד הבינוני אינו "גומר את החודש" מסיק, שיש להכביד עליו עוד יותר ולקחת ממנו 30 מיליארד ש"ח נוספים.

פירוט: מדיניות פיסקאלית

הפחתת מסים והגירעון

על פי ההיגיון של ועדת טרכטנברג, הפחתת המסים הייתה מעין משחק פונזי, אשר הצליחה להביא לצמיחה ולתקציב מאוזן כל עוד היה מי שמשלם. בעת משבר, על פי הוועדה, הפחתות המסים אלה גרמו לגירעון בתקציב.

הוועדה טועה. אי אפשר להאשים את הפחתת המסים, אשר בעקבותיהן עלו הכנסות המדינה לאור הצמיחה שנוצרה, בגירעון שנוצר שנים לאחר מכן. המשבר העולמי אשר פגע בישראל אך במעט, יחסית למדינות העולם, גרם לאבדן הכנסות, לא הפחתת המסים מהשנים שקדמו. הרי גם אם לא הייתה הממשלה מפחיתה מסים, היה נוצר גירעון, משום שהעסקים שהיו אמורים לשלם מסים, זכו בפחות הכנסות. היא הנותנת – אם לא היו מפחיתים מסים בשנים שקדמו, עסקים רבים היו מוצאים את עצמם במצב הרבה יותר מסוכן. מאחר ולא היו חווים צמיחה בשנים שקדמו היו מחזיקים בפחות רזרבות פיננסיות. בנוסף, החובה לשלם מסים גבוהים הייתה מעלה את הסיכון לסגירת העסקים ולפיטורי המועסקים בהם. לו רצתה הממשלה למנוע את הגירעון, היא יכלה להוריד את הוצאותיה בהתאם לאבדן הכנסות בעת המשבר. זה שהיא לא התאימה את הוצאותיה להכנסותיה, אלא אף הגדילה במעט את ההוצאות, מסביר את היווצרותו של גירעון. אין זה אומר שהחלטה ממשלתית זו הייתה שגויה. גירעון צנוע וזמני אינו חייב להיות דבר שלילי.

הוועדה קובעת שהאסטרטגיה הפיסקאלית של הורדת מסים והקטנת הגירעון, יחד עם קביעת נוסחה לשינויי תקציב, שרתה "את ישראל היטב במהלך משברי העשור". המסקנה של הוועדה היא – שיש לשנות אסטרטגיה זו.

טעות בידי הוועדה. משלוש סיבות:

1. המשברים לא חלפו. הבעיות הכלכליות של ארה"ב רק יוחרפו בשנים הבאות. הרבה תלוי בבחירות לנשיאות ובמדיניות של הנשיא הבא. ייתכן והנשיא הבא, ואולי הנשיא אובמה עצמו, ימשיך במדיניות של הגדלת ההוצאות והגירעון, צעדים אשר לא פתרו את בעיותיה של ארה"ב וכבר הביאו להורדת דירוג האשראי של ארה"ב. בנוסף, מספר מדינות באירופה עומדות בפני פשיטת רגל. נבואות שחורות מצפות לקריסת גוש האירו. אין וודאות באשר למדיניות הפיסקאלית הסינית, כאשר סין מחזיקה בידיה חלק ניכר מהחוב האמריקאי. המשבר עוד כאן ואין זה הזמן שישראל תנטוש מדיניות מוצלחת.
2. גם אילו המשברים היו כבר נחלת העבר, המדיניות שננקטה בידי ישראל בעשור האחרון היא המדיניות היחידה שהוכיחה את עצמה. אין היגיון בהחלפת מדיניות מוצלחת במדיניות לא בטוחה רק משום תחושת הבטן של מספר פרופסורים, שהגיע הזמן לנסות משהו אחר.
3. היעדים שעמדו בבסיס המדיניות עלו מתוך המשבר הכלכלי בישראל, אשר החל שנים ועשורים לפני המשבר העולמי ולא היה קשור בו כלל. היעדים היו נכונים ונשארו נכונים, ללא כל קשר למשבר זה או אחר. הממשלה בישראל הייתה גדולה מדי, ועודנה גדולה מדי, הגירעון היה גדול מדי ועודנו גדול אם כי לא בממדים שהיה, עול המיסוי היה כבד מדי והבריח לחו"ל ישראלים מוכשרים רבים, והוא עדיין כבד מדי, ולעדות – ההפגנות של קיץ 2011.

הפחתת החוב

הוועדה קובעת, שיש להמשיך להפחית את החוב הרובץ על הממשלה ועל אזרחי המדינה, ובכך גם להקטין את הוצאות הריבית, שמכבידות על כל דורות העתיד בארץ. המלצות אלו של הוועדה נובעות מהסקירה הכלכלית של הוועדה וגם מהניתוח שהובא כאן. אולם הוועדה גם ממליצה, שאין להמשיך בהפחתות המסים שתוכננו ושנקבעו, אשר עתידים להימשך בשנים הבאות ואשר הביאו להגדלת הכנסות המדינה.

הגדלת נטל המס וניהול המשק

הוועדה קובעת, שכלכלה חזקה ותחרותית נמדדת לא רק על ידי קצב הצמיחה ומסווי נמוך אלא גם על פי מערכת החינוך, מערכת הרפואה ורמת התשתיות במדינה. הוועדה שוב מסיקה את המסקנה הלא-נכונה – שיש להגדיל את כוחה של הממשלה במישורים אלה, ועל כן יש להגדיל את שיעורי המס.

ההפך הוא הנכון: הגדלת נטל המס תבריה משקיעים ואזרחים אשר תכננו את צעדיהם העתידיים על פי תקנות ישראליות וחוקים אשר נקבעו ואשר קבעו את טיב הסביבה הכלכלית בשנים הבאות. אם ברצון הוועדה להמליץ לעצור את הפחתת המסים בשנת 2016 לאחר יישום הצעדים אשר נקבעו בחוק ואשר פורסמו ברבים, הרשות בידיה. אולם להפר התחייבויות למשקיעים ולאנשים פרטיים אינה מדיניות נבונה או צודקת.

מעבר לזה, הממשלה נכשלה בניהול החינוך וניהול המערכת הרפואית במשך שנים אם לא במשך שנות דור. אין היגיון לקבוע שנושאים אלה הם כה חשובים למשק – עד שיש להפקידם שוב בידי הממשלה, במינון מוגבר.

הוועדה קובעת כיצד התחלקות שונה של ההכנסות – אולם אין זו קביעה כלכלית אלא קביעה אידיאולוגית, הקובעת שיש לקחת מאלה אשר מרוויחים את לחמם את הלחם הזה כדי להעבירו למישהו שהממשלה קובעת, שהוא ראוי יותר לצרוך את הלחם. על זה אפשר לקיים דיונים מוסריים ופילוסופיים, דתיים וחברתיים, ומבחינת יעילות הצעד המומלץ – דיונים כלכליים. אבל אין זה מתפקידה של וועדת מומחים כלכלית לקבוע יעדים אידיאולוגיים. את זאת יש להשאיר למגרש הפוליטי.

העלות

הוועדה מסכמת את המלצותיה ואומרת שיש לגבות 30 מיליארד ש"ח נוספים מהציבור באמצעות מסים, כדי להגדיל את ההוצאות הממשלתיות בסכום דומה. קשה להבין איך ועדה אשר קמה בעקבות מחאה ציבורית המוחה נגד מצב בו המעמד הבינוני אינו "גומר את החודש" מסיקה, שיש להכביד עליו עוד יותר ולקחת ממנו 30 מיליארד ש"ח נוספים. קשה גם להבין איך ישראלי כלשהו אשר עיניו בראשו, יאמין שממשלת ישראל פתאום תהיה זו אשר תהיה מסוגלת לפתור את כל בעיות האזרח, אשר היא גרמה לרובן, אם רק ניתן בידיה כוח נוסף וכספים נוספים.

יוקר המחיה והתחרותיות

ועדת טרכטנברג זיהתה היטב את הגורמים העיקריים ליוקר המחיה הגבוה בישראל: מחסור בתחרות הנגרם על ידי חסמי יבוא, מחסור בתחרות הנגרם על ידי מעורבות ממשלתית עמוקה ומזיקה, כוחם הרב של ועדי העובדים במגזר הציבורי, וחוסר יעילותם של גופים רבים בתוכו.

המלצותיה בתחום הסרת חסמי היבוא משמעותיות ביותר ויש לאמץ אותן. לעומת זאת, בתחום הרגולציה ובתחום תחרות הפנים-משקית, המלצותיה טובות במקרים מסוימים, חלקיות ועמומות במקרים אחרים, ומזיקות במקרים נוספים.

- הוועדה ציינה את "קשייה של הממשלה לפעול להפחתת מחירים **עקב בעיית משילות** מול גופים רבי עוצמה". הגופים אליהם מתייחסת הוועדה אינם תאגידיים בבעלות "טייקונים" ואף לא חברות בורסאיות. מדובר בגופים ציבוריים או בגורמים המשפיעים עליהם. הוועדה מעריכה כי השכר העודף – מעבר למצב שהיה מתקיים בשוק תחרותי - של עובדים בחברת החשמל, בנמלי הים והאוויר, במקורות וברכבת ישראל עולה לממשלת ישראל כמיליארד ש"ח בשנה. כל עוד הממשלה תמשיך להיכנע לוועדי העובדים ולגופים המונופוליסטיים, ימשיכו אזרחי ישראל לשלם עבור שירותים ומוצרים יותר מאשר בכל מדינה מפותחת.
- על אף שהמלצות החשובות בתחום התחרות הבינלאומית, הוועדה התמקדה ביבוא המוצרים, והתעלמה **מתחום השירותים**. בתחומים רבים תחרות מצד נותני שירותים בינלאומיים עשויה לשפר את איכות החיים של האזרחים, כדוגמת תחום הבנקאות והפיננסים.
- העליות במחירי החלב ומוצריו נובעות ישירות מחוק תכנון משק החלב. שר החקלאות, ולא הביקוש וההיצע, קובע בצו את כמות החלב שתיוצר בישראל מדי שנה. ועדה ממשלתית קובעת כמה מכמות זו ייצר כל יצרן, שרי התמ"ת והחקלאות קובעים גם את המחיר אותו ישלמו המחלבות ליצרנים עבור החלב. המדיניות הנכונה היא ביטול שיטת המכסות ופתיחת שוק המזון לתחרות פנימית ולא רק בינלאומית.
- מחירי הרכב הגבוהים נובעים בעיקר ממיסוי גבוה: מס קנייה ממוצע של 83%, מע"מ (16%) ומכס (7% במדינות עמן אין הסכם סחר חופשי כגון יפן וקוריאה). מס הקנייה לרכב פרטי בישראל גבוה פי 5 מאשר ברוב מדינות אירופה. הפתרון למחיר הגבוה, לריכוזיות ולעיוותים בשוק הרכב הוא אם כן, הפחתת מיסים, והסרת חסמים ומגבלות על יבוא.
- הוועדה ממליצה על העמקת **התמיכה הממשלתית במחקר ופיתוח**. נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים גילה, כי תמיכה זו בסך למעלה ממיליארד ש"ח בשנה, באמצעות המדען הראשי, מגיעה באופן לא פרופורציונאלי לידיהם של ה"טייקונים" ומרחיבה את הריכוזיות במשק. הנייר חשף כי בשנים 2007-2009 לפחות 8 חברות מקבוצת האחים עופר ו-9 חברות בקבוצת דנקנר זכו במענקים של המדען הראשי.

פירוט: יוקר המחיה

הוועדה חילקה את התייחסותה לנושא יוקר המחיה והתחרותיות בישראל לשלושה תחומים: רגולציה, היעדר תחרות בינלאומית, וריכוזיות בענפי משק רבים.

רגולציה

הוועדה הצביעה על כך שתוצאותיה של הרגולציה במקרים רבים היא יצירת חסמים בפני תחרות, דבר הגורר עליית מחירים. "לעיתים נראה כי המטרה של שיפור מצבם של משקי הבית, של אזרחי המדינה ותושביה, ולהגדלה של רווחתם מקבלת חשיבות משנית, אם בכלל, בסדר העדיפויות של הרגולטורים בישראל", כותבת הוועדה. אלה מתמקדים בשיקולי יציבות, בטיחות, איכות סביבה ובריאות, אשר לעיתים עומדות מאחוריהן קבוצות לחץ. קבוצות אלה מאורגנות יותר מהציבור הרחב, והן יכולות להשתמש בכוחו של הרגולטור על מנת לקדם את האינטרסים שלהן על חשבון הציבור.

אולם המלצתה של הוועדה לחייב את הרגולטורים לשקול גם את **רווחת הצרכנים** וקיומה של תחרות לא תפתור את הבעיה אלא רק תגרום לסתירות ולחוסר יכולת של הרגולטור לתפקד. יש להבין כי קל לעשות שימוש בעייתי בכוחה של הרגולציה, ולכן יש לצמצם את זו רק למקרים חריגים. על הממשלה להפסיק לעסוק בתחום מתן רישיונות וזיכיונות, לדוגמה.

גם ההמלצה להגביל את **פעילותם של לוביסטים** בכנסת ובממשלה אינה תופסת את הגורם למצב. כאשר הממשלה מתערבת, מחלקת הטבות ומשפיעה על הפעילות בשווקים, יהיו גורמים כלכליים שירצו להטות את מעורבותה של הממשלה לטובתם. אם יוטלו מגבלות על לוביסטים, השתדלנות שהיום נעשית בגלוי תיעשה בעתיד בחשאי. רק כאשר הממשלה תקטין את מעורבותה בפעילות הכלכלית במגזר הפרטי יפחתו גם לחצייהם של הלוביסטים. יש לציין עם זאת כי קציבת כהונתם של רגולטורים לשש שנים, כפי שמליצה הוועדה, היא צעד חיובי שעשוי למנוע שחיתויות.

קביעתה של הוועדה כי **פיקוח על המחירים** "אינו אלא פתרון זמני, חלקי ולא יעיל להפגת פגיעתם של כשלים תחרותיים ולפיכך יש לפעול על מנת לצמצם את השימוש בו ככל הניתן" מעידה על הבנה של מוגבלותו של כלי זה. לא ברור אם כן מדוע ממליצה הוועדה על פעולות שכרוכות בתקציבים נוספים לפתח את כלי הפיקוח על המחירים.

הוועדה הכלילה בפרק זה סעיף המתייחס ל"קשייה של הממשלה לפעול להפחתת מחירים **עקב בעיית משילות** מול גופים רבי עוצמה". הגופים אליהם מתייחסת הוועדה אינם תאגידים בבעלות "טייקונים" ואף לא חברות בורסאיות. מדובר בגופים ציבוריים או בגורמים המשפיעים עליהם, כגון מינהל מקרקעי ישראל, מינהל התכנון במשרד הפנים, וועדי העובדים של חברות ממשלתיות בתחום התשתיות. הוועדה מעריכה כי השכר העודף – מעבר למצב שהיה מתקיים בשוק תחרותי – של עובדים בחברת החשמל, בנמלי הים והאוויר, במקורות וברכבת ישראל עולה לממשלת ישראל כמיליארד ש"ח בשנה. לדברי הוועדה, "סכום זה מועבר, באמצעות מחירי שירותיהם של המונופולים האמורים, ישירות מכלל משקי הבית אל קבוצות העובדים בחברות אלו". את העלויות של תפקוד לא יעיל של מינהל מקרקעי ישראל ומינהל התכנון – הגורם למחסור בקרקעות לבנייה – מעריכה הוועדה בכ-15 מיליארד ש"ח בשנה.

הוועדה זיהתה היטב את אחד הגורמים המשמעותיים ביותר המעכבים את צמיחתה של הכלכלה הישראלית, אך המלצתה הסתכמה בקריאה עמומה זו:

"הוועדה סבורה כי יש לפעול לאיזון נכון וראוי מזה הקיים בין האינטרסים של כלל הציבור לבין אלו של ציבור העובדים במונופולים ממשלתיים; ובין האינטרסים של כלל הציבור והתנהלותם של גופים מונופוליסטיים הנשלטים על ידי המדינה המשפיעים ישירות על יוקר המחיה."

חבל שהוועדה לא אזרה עוז ואמרה דברים מפורשים יותר: כל עוד הממשלה תמשיך להיכנע לוועדי העובדים ולגופים המונופוליסטיים, ימשיכו אזרחי ישראל לשלם עבור שירותים ומוצרים יותר מאשר בכל מדינה מפותחת.

תחרות בינלאומית

בצדק כללה הוועדה בפרק התחרותיות שלה חלק הנוגע לחסמי יבוא. הוועדה מכירה בכך שתחרות חופשית מיצרנים בחו"ל גורמת להורדת מחירים, להגברת ההיצע ולמניעת היווצרות כוח מונופוליסטי.

אחת ההמלצות החשובות ביותר של הוועדה בדוח כולו היא ביטול הדרגתי של מכסים, מסי קנייה והיטלי סחר, שהיום מוטלים על 3,237 מוצרים תעשייתיים. הוועדה מזהירה כי "קבוצות ומגזרים שונים במשק, אשר יאבקו על קבלת הטבות והגנות שונות מהמדינה, לרוב ישתייכו לענפים לא תחרותיים, אוליגופוליים או מונופוליסטיים".

המלצה חשובה נוספת נוגעת לתקינה. על פי המלצות הוועדה יאומצו תקנים בינלאומיים באופן אוטומטי, ואישורי יבוא יינתנו על בסיס הצהרת היבואן על עמידה בתקן בינלאומי. כך יבוטל המונופול הבלתי מוצדק של מכון התקנים ויוסר חסם משמעותי בפני יבוא מוצרים לישראל.

על אף ההמלצות החשובות בתחום זה, הוועדה התמקדה בתחום יבוא המוצרים, והתעלמה לחלוטין מתחום **השירותים**. זאת על אף שבתחומים רבים תחרות מצד נותני שירותים בינלאומיים עשויה לשפר את איכות החיים של האזרחים. התחום הבולט ביותר בהקשר זה הוא תחום הבנקאות והפיננסים. בתחום זה מכירה הוועדה בכך שישנו כשל תחרותי, אולם היא אינה מציעה דרכים משמעותיות לשיפור המצב. פתיחת הענף לתחרות מצד בנקים וגופים פיננסיים זרים והפחתת החסמים הרגולטיביים תשפר את כוח המיקוח של האזרחים יותר מכל המלצות הוועדה בתחום זה.

ביחד עם פתיחת המשק לתחרות בינלאומית ממליצה הוועדה להשקיע **בהכשרות מקצועיות** על מנת לאפשר לעובדים הנפלים ממפעלים לא תחרותיים למצוא עבודה חלופית. אולם כבר כיום משקיעה הממשלה כ-600 מיליון ש"ח בשנה בהכשרות מקצועיות למבוגרים, והתוצאות אינן מרשימות. לפי נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים, רוב בוגרי קורסי ההכשרה אינם עובדים במקצוע, וכשליש מהם אינם עובדים כלל. בלא רפורמה שתכלול מדידה והערכה של הקורסים ויעילות התוכניות השונות, הוספת תקציבים לא תתרום להשגת המטרה.

כשלי תחרות בענפים השונים

הוועדה התייחסה למספר ענפים בהם ישנם כשלי תחרות מסיבות כאלו ואחרות. הוועדה שמה לב לעובדה כי ברבים מהם "קיימת מעורבות ממשלתית עמוקה".

בתחום המזון הוועדה מסיקה כי הכשל ועליות המחירים נובעים מ"הגנות מפני תחרות, הן מכסיות והן הגנות אחרות, שמעניקה המדינה לענף מזה שנים רבות". אולם מעבר להמלצות הכלליות על ביטול מכסים העבירה הוועדה את האחריות לטיפול בסוגיה לוועדה נוספת, זאת על אף שהכשלים ברורים וידועים וכך גם הפיתרון להם. נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים, למשל, מצא כי העליות במחירי החלב ומוצרי נובעות ישירות מחוק תכנון משק החלב. נייר העמדה מסביר כי "שר החקלאות, ולא הביקוש וההיצע, קובע בצו את כמות החלב שתיוצר בישראל מדי שנה. ועדה ממשלתית קובעת כמה מכמות זו ייצר כל יצרן, שרי התמ"ת והחקלאות קובעים גם את המחיר אותו ישלמו המחלבות ליצרנים עבור החלב". למועצת החלב ישנם חקיינים כגון מועצת הדבש, מועצת הפירות והירקות ועוד. המדיניות הנכונה היא ביטול שיטת המכסות ופתיחת שוק המזון לתחרות פנימית ולא רק בינלאומית.

נמלים: הוועדה מכירה בתלותו הכמעט-מוחלטת של המשק הישראלי בנמלי הים וממליצה "לקבוע בצורה ברורה יעד לקיומה של תחרות תוך-נמלית ואפקטיבית". נייר עמדה שפורסם בדצמבר 2009 על ידי מכון ירושלים לחקר שווקים המליץ גם הוא על הגברת התחרות בין הנמלים ובתוכם, אולם הוא הצביע על הקשיים העומדים בדרך, בראש ובראשונה התנגדותם של ועדי העובדים לכל רפורמה שתקדם תחרות. חולשתה של קריאת הוועדה להתמודד עם בעיית ועדי העובדים עומדת בעוכריה ומפחיתה את סיכויי ההצלחה של מסקנותיה.

בנקאות: חמש קבוצות בנקאיות בישראל שולטות ב-93% מהנכסים בענף. הוועדה מכירה בבעייתיות של מצב זה וממליצה על הגברת התחרות. אולם פתרונותיה המוצעים מתעלמים מהגורם העיקרי לבעיה – החסמים הממשלתיים לתחרות. הוועדה ממליצה על הקמת ועדה נוספת שתציע דרכים לפישוט המוצר הבנקאי ולהעצמת כוח המיקוח של הלקוחות. אולם המדיניות הממשלתית היא שמגבילה את כוח המיקוח של הלקוחות על ידי הגבלת התחרות. בדו"ח החופש הכלכלי העולמי, לדוגמה, אשר פורסם לאחרונה

בישראל על ידי מכון ירושלים לחקר שווקים, קיבלה ישראל ציון 6 מתוך 10 על פתיחות לתחרות מצד בנקים זרים, וציון 5 מתוך 10 על בעלות פרטית על בנקים.

ענף הרכב: הענף, שסך הפעילות הכלכלית השנתית בו נאמדת בכ-100 מיליארד ש"ח, הוא ענף ריכוזי: ארבע קבוצות היבואנים, ארבע קבוצות הליסינג, וארבע קבוצות הביטוח הגדולות שולטות על 55%, 64% ו-54% מהשווקים, בהתאמה. הוועדה מכירה בכך שהתחרות בענף מוגבלת על ידי היבטי מיסוי, אך בהמלצותיה מתייחסת לעיוותי מיסוי בתחום הליסינג בלבד. זאת על אף שמחירי הרכב הגבוהים נובעים בעיקר ממיסוי גבוה: מס קנייה ממוצע של 83%, מע"מ (16%) ומכס (7% במדינות עמן אין הסכם סחר חופשי כגון יפן וקוריאה). נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים מצא כי מס הקנייה לרכב פרטי בישראל גבוה פי 5 מאשר ברוב מדינות אירופה. הפתרון למחיר הגבוה, לריכוזיות ולעיוותים בשוק הרכב הוא אם כן, הפחתת מיסים, והסרת חסמים ומגבלות על יבוא.

הוועדה מדגישה את חשיבות הלחץ התחרותי כמרכיב מרכזי בהפחתת יוקר המחיייה, אך חלק מהמלצותיה פועלות בכיוון הפוך מזה אליו היא שואפת להגיע. לדוגמה, הוועדה ממליצה על העמקת **התמיכה הממשלתית במחקר ופיתוח**. נייר עמדה של מכון ירושלים לחקר שווקים גילה, כי תמיכה זו בסך למעלה ממיליארד ש"ח בשנה, באמצעות המדען הראשי, מגיעה באופן לא פרופורציונאלי לידיהם של ה"טייקונים" ומרחיבה את הריכוזיות במשק. הנייר חשף כי בשנים 2007-2009 לפחות 8 חברות מקבוצת האחים עופר ו-9 חברות בקבוצת דנקנר זכו במענקים של המדען הראשי.

סיכום

וועדת טרכטנברג זיהתה היטב את הגורמים העיקריים ליוקר המחיייה הגבוה בישראל: מחסור בתחרות הנגרם על ידי חסמי יבוא, מחסור בתחרות הנגרם על ידי מעורבות ממשלתית עמוקה ומזיקה, כוחם הרב של ועדי העובדים במגזר הציבורי, וחוסר יעילותם של גופים רבים בתוכו.

המלצותיה בתחום הסרת חסמי היבוא משמעותיות ביותר ויש לאמץ אותן. לעומת זאת, בתחום הרגולציה ובתחום תחרות הפנים-משקית, המלצותיה טובות במקרים מסוימים, חלקיות ועמומות במקרים אחרים, ומזיקות במקרים נוספים.

המלצות המכון:

1. שבירת המונופולים והתמודדות עם כוחם של ועדי העובדים במגזר הציבורי
2. ביטול המענקים הממשלתיים במסגרת המדען הראשי והחוק לעידוד השקעות הון
3. הפחתת מעורבותה של הממשלה בשוק המזון (קביעת מסכות ייצור וכו')
4. פתיחת שוק הבנקאות והפיננסים לתחרות בינלאומית
5. הפחתת מיסים וביטול עיוותי מס בענף הרכב